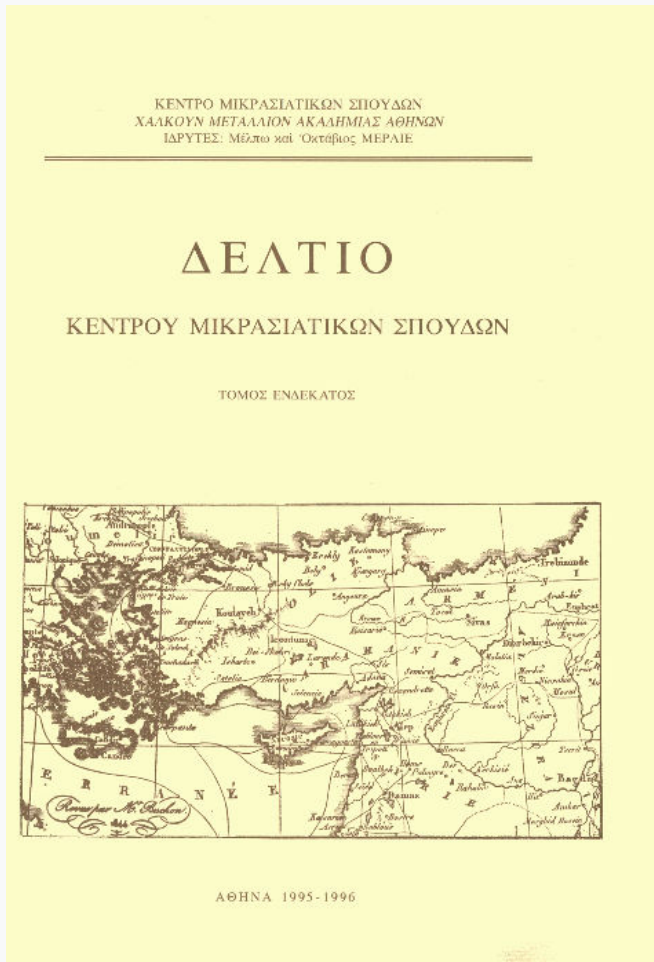

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 11 (1995)

Photis Apostolopoulos, Inventaire methodique de linguistique byzantine (grec medieval). Essai d' une bibliographie raisonnee des travaux sur la langue byzantine (1880-1975)

Χριστίνα Γ. Αγγελίδη

doi: [10.12681/deltiokms.61](https://doi.org/10.12681/deltiokms.61)

Copyright © 2015, Χριστίνα Γ. Αγγελίδη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελίδη Χ. Γ. (1995). Photis Apostolopoulos, Inventaire methodique de linguistique byzantine (grec medieval). Essai d' une bibliographie raisonnee des travaux sur la langue byzantine (1880-1975). *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 11, 391–393. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.61>

BIBΛIOΚΡΙΣΙΕΣ

Photis Apostolopoulos, *Inventaire méthodique de linguistique byzantine (grec médiéval). Essai d'une bibliographie raisonnée des travaux sur la langue byzantine (1880-1975)*, Θεσσαλονίκη, Έταιρεία βυζαντινῶν ἐρευνῶν 14, Έκδόσεις Βάνιας, 1994, 642 σσ.

Ἡ ἔκδοση τοῦ ἀναλυτικοῦ εὐρετηρίου δημοσιευμάτων σχετικῶν μὲ τὴ βυζαντινὴ γλῶσσα εἶναι ἡ δεῦτερη καί, πιθανότατα, τελικὴ συμβολὴ τοῦ Φώτη Ἀποστολοπούλου στὶς βυζαντινὲς σπουδὲς καὶ εἰδικότερα στὴ μελέτη τῶν γλωσσικῶν δομῶν τῆς. Ὁ ἀδόκητος θάνατός του μᾶς στέρησε τὴ συγκριτικὴ μελέτη τῆς γλώσσας τῶν βυζαντινῶν μυθιστορημάτων, ποὺ σχεδίαζε, μεθοδολογικὸ δεῖγμα τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ ἔρευνά του γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ μυθιστορήματος «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη».¹ Πράγματι, στὴ μελέτη ἐκείνη ὁ συγγραφέας παρουσίασε ἕναν ὀλοκληρωμένο τύπο γλωσσικῆς ἀνάλυσης, ὅπου οἱ ἐπιμέρους ἐπισημάνσεις, λεξιλογικὲς καὶ γραμματικὲς, συνδυάζονται μὲ τὴ μελέτη τῶν συντακτικῶν δομῶν καὶ καταλήγουν στὴ συναγωγή γενικότερων συμπερασμάτων σχετικὰ μὲ τὸ ὕφος τοῦ κειμένου, ἀλλὰ καὶ σὲ διαπιστώσεις ποὺ ἀφοροῦν τὴ σταδιακὴ διαμόρφωση ἑνὸς διημέδου μεσαιωνικοῦ ἑκφραστικοῦ ὄργανου.

Τὸ δεῦτερο αὐτὸ δημοσίευμα προσφέρει στὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα ἕνα σημαντικό εργαλεῖο ἔρευνας. Ἐκδομένο μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς Μαρίας Στρομπούλη-Ἀποστολοπούλου, συνεργάτιδας τοῦ συγγραφέα κατὰ τὰ πρῶτα στάδια τῆς συναγωγῆς τοῦ ὕλικου, καὶ μὲ πλῆθος συμπληρώσεων στὸν ὄγκο τῶν δελτίων ποὺ κατέλιπε ὁ Ἀποστολόπουλος, τὸ Εὐρετήριο καλύπτει μὲ 1877 λήμματα τὴ βιβλιογραφία ἀπὸ τὸ 1880, χρονολογία τῆς ὀργάνωσης τῶν βυζαντινῶν σπουδῶν ἀπὸ τὸν Karl Grumbacher, ὡς τὸ 1975, ὁπότε ὁ συγγραφέας σταμάτησε τὶς σχετικὲς ἀποδελτιώσεις. Ὡστόσο, ὅπως ἀναφέρεται στὸν Πρόλογο, στὰ λήμματα περιλαμβάνονται καὶ παλαιότερες δημοσιεύσεις, ποὺ κρίθηκαν ἀπαραίτητες ἕξαιτίας τοῦ «κλασι-

1. Πρόκειται γιὰ τὴ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ συγγραφέα, ποὺ ἐκδόθηκε μετὰ τὸ θάνατό του: Photis Apostolopoulos, *La langue du roman byzantin Callimaque et Chrysothoé*, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1984.

κοῦ» χαρακτήρα τους. Ἐξάλλου, μολοντί ὁ Ἀποστολόπουλος σημειώνει τὴν ἀπουσία λημμάτων ποὺ ἀφοροῦν δημοσιεύσεις σὲ σλαβικὲς γλώσσες ἢ οὐγγρικά, ἢ ἐπιμελήτρια τοῦ τόμου συμπεριέλαβε, μὲ τίς ἀναγκαῖες συμπληρώσεις, καὶ ὅσα δελτία εἶχαν πρόχειρα συνταχθεῖ ἀπὸ τὸν συγγραφέα. Μὲ τὸν τρόπο αὐτό, τὸ Εὐρετήριο ἀποκτᾶ ὁλοκληρωμένη μορφή καὶ καθιστᾶ προσιτὸ σὲ ὄσους μελετοῦν τὴ μεσαιωνικὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα τὸ σύνολο τῶν σχετικῶν ἐρευνῶν ποὺ δημοσιεύθηκαν ὡς τὸ 1975.

Τὸ πρῶτο, καὶ μεγαλύτερο, μέρος τοῦ Εὐρετηρίου καλύπτεται ἀπὸ τὸν ἀλφαριθμητικὸ, κατὰ συγγραφέα, κατάλογο τῶν ἀναλυτικῶν λημμάτων. Παράθεται, ἔτσι, μιὰ πλήρης θεματικὴ βιβλιογραφία ἢ χρησιμότητα τῆς ὁποίας εἶναι προφανής. Ἡ λειτουργικότητα, ὅμως, καὶ ἡ οὐσιαστικὴ συμβολὴ τοῦ Εὐρετηρίου ἐντοπίζεται στὰ ἐπόμενα τρία μέρη τοῦ τόμου. Τὸ δεύτερο μέρος περιλαμβάνει τὴ θεματικὴ κατάταξη τῆς γενικῆς βιβλιογραφίας μὲ βασικὸ κριτήριον ἐπιλογῆς τὴ συγχρονικὴ καὶ διαχρονικὴ διάσταση τοῦ ὕλικου, δηλαδὴ τὴ φωνητικὴ, τὴ μορφολογία, τὴ σύνταξη, τὴν ἔτυμολογία, τὴ σημαντικὴ, τὴν ἱστορία τῶν λέξεων καὶ τῆς γλώσσας. Στὴν ἴδια κατηγορία ἐντάσσονται ἐπίσης ὅσες μελέτες ἀφοροῦν ζητήματα ὕφους καὶ μετρικῆς καθὼς καὶ τὰ λεξικογραφικὰ ἔργα. Στὸ τρίτο μέρος τοῦ Εὐρετηρίου παραθίεται ἀλφαριθμητικὸς κατάλογος τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων, ἔργα τῶν ὁποίων ἀποτελέσαν τὴν πρωτογενῆ πηγὴ γιὰ ἐπιμέρους δημοσιεύσεις. Τὸ τέταρτο μέρος περιλαμβάνει τὰ ἀκόλουθα θεματικὰ εὐρετήρια: 1. λέξεων, 2. γενικῶν λεξικολογικῶν μελετῶν, 3. ὄρων, 4. τίτλων τῆς βυζαντινῆς ἱεραρχίας, 5. ἐκφράσεων, 6. τοπωνυμίων, 7. τοπωνυμικῶν μελετῶν ποὺ ἀναφέρονται σὲ προσδιορισμένες γεωγραφικὲς ἐνότητες, 8. κυρίων ὀνομάτων. Στὸ ἴδιο μέρος περιλαμβάνονται ἀκόμη πίνακες ἀντιστοιχίας τῶν λημμάτων μὲ τίς ἑλληνικὲς διαλέκτους ἢ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα συγκεκομμένων περιοχῶν. Ἀκολουθεῖ πίνακας δανειῶν λέξεων, μὲ εἰδικὴ ἐπισημάνση τῶν γλωσσῶν προέλευσης καὶ ὑποδοχῆς. Καταχωρίζονται, τέλος πλήρεις κατάλογοι τῶν βυζαντινῶν πηγῶν ποὺ εἴτε ἀποτελέσαν στὸ σύνολό τους ἀντικείμενο συστηματικῆς μελέτης εἴτε ἁπλῶς ἀναφέρονται στὴ γενικὴ βιβλιογραφία.

Ἄν ἡ γενικὴ βιβλιογραφία τοῦ πρώτου μέρους τοῦ Εὐρετηρίου εἶναι ἤδη οὐσιαστικὴ προσφορά στὴν ἐπιστημονικὴ κοινότητα, τὰ θεματικὰ εὐρετήρια ἀποτελοῦν ἀνεκτίμητο ἐργαλεῖο στὸν σύγχρονον μελετητὴ τῆς γλώσσας τῶν βυζαντινῶν. Ἄν μάλιστα σημειώσουμε ὅτι τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ ἐνδιαφέρον τῶν βυζαντινολόγων στρέφεται ὄλο καὶ περισσότερο στὴ συστηματικὴ γλωσσικὴ ἀνάλυση τῶν κεμένων,² μὲ σκοπὸ τὴν ἐνταξὴ τῶν ἐκφραστικῶν τύπων στὴ συγχρονία εἴτε, ἀκόμη, στὴ διασάφηση τῶν λεπτῶν ἀποχρώσεων ποὺ σηματοδοτοῦν τὸ πέρασμα ἀπὸ τὴν λόγια στὴ δη-

2. Ἀναφέρουμε πρόχειρα τὴ συστηματικὴ ἀποδελτίωση τῶν βυζαντινῶν ἀγιολογικῶν κεμένων ποὺ ἐπιχειρεῖται στὸ Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies.

μώδη και κατ'ἐπέκταση τὴ νεότερη ἑλληνικὴ γλῶσσα, τότε γίνεται φανερό ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Φώτη Ἀποστολόπουλου, εἴκοσι καὶ περισσότερα χρόνια μετὰ τὴν ἀρχικὴ του σύλληψη, τοποθετεῖται στὴν αἰχμὴ τῆς σημερινῆς ἔρευνας.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ Γ. ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Charles de Scherzer, *Σμύρνη. Γεωγραφικὴ, οἰκονομικὴ καὶ πολιτιστικὴ θεώρηση*. Μετάφραση - Εἰσαγωγή - Σχόλια Ξένη Μπαλωτή. Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια Θεοδόσης Πυλαρινός, Δύο τόμοι: Μέρος Α', Μέρος Β', Ἀθήνα Νεοελληνικὴ Ἱστορικὴ Βιβλιοθήκη, Ἱστορητῆς 1995, σσ. 364 (Α' Μέρος), 252 (Β' Μέρος)

Σπάνια, ὅσο εἶναι δυνατόν νὰ ξέρω καὶ νὰ θυμηθῶ, εἶναι βιβλία μὲ περιεχόμενο ταξιδιωτικὸ-περιηγητικὸ (ἂν καὶ τὸ βιβλίον τοῦ Scherzer δὲν ἀνήκει ἐπακριφῶς στὸ εἶδος αὐτὸ) νὰ ἔχουν τύχει μιᾶς τέτοιας λαμπρῆς ἐμφανίσεως. Εὐρηματικὴ εἶναι ἡ σύνθεση τῶν εἰκόνων σὲ συνδυασμὸ μὲ χάρτη τῆς περιοχῆς Μικρᾶς Ἀσίας-Σμύρνης στὰ ἐξώφυλλα τοῦ Α' καὶ τοῦ Β' Μέρους. Καὶ αὐτὸ εἶναι μόνον ἓνα δείγμα τῆς πλούσιας εἰκονογραφίσεως πού περιέχεται στὴ δίτομη αὐτὴ ἔκδοση: 87 εἰκόνες στὸ Α' καὶ 58 στὸ Β' Μέρος. Τὸ πλούσιον αὐτὸ φωτογραφικὸ ὕλικον προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον τοῦ Θ. Πυλαρινοῦ, πού εἶχε τὴ φιλολογικὴ ἐπιμέλεια τῆς ἐκδόσεως, καὶ τοῦ Ἀγγελοῦ Δαργέντα. Τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀποτελοῦν ταχυδρομικὰ δελτάρια, στὰ ὁποῖα ὑπῆρχε τυπωμένος ἐπεξηγηματικὸς (τουριστικὸς) τίτλος. Ἐνα μικρὸ μέρος προέρχεται ἀπὸ γκαρβοῦρες πού δημοσιεύθηκαν εἴτε σὲ βιβλία εἴτε σὲ περιοδικά. Τέλος ὑπάρχουν καὶ ἀπεικονίσεις ἀπὸ ἔγγραφα ἰδιωτικά, ἑταιρειῶν ἐμπορικῶν καὶ ἄλλων, ἐνῶ στὸ Β' Μέρος, στὸ Παράρτημα γιὰ τὴ Λέσβο, ἀπεικονίζονται καὶ δημοσιεύονται δύο ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς τοπικῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς.

Τὸ δίτομον αὐτὸ ἔργο περιλαμβάνει στὸ Α' Μέρος 17 κεφάλαια (I. Γεωγραφικὴ περιγραφή τῆς περιοχῆς· II. Γεωργία· III. Δημόσια υγιεινὴ· IV. Πολιτικὴ καὶ δικαστικὴ διοίκηση· V. Οικονομικά· VI. Πληθυσμὸς· VII. Κοινωνικὴ πρόνοια· VIII. Παιδεία· IX. Επικοινωνίες· X. Ἱστορία τοῦ ἐμπορίου· XI. Νομίσματα· XII. Τράπεζες· XIII. Μέτρα καὶ σταθμά· XIV. Τελωνεῖα· XV. Προθεσμίες ἐξόφλησης ἐμπορικῆς πίστης· XVI. Ασφάλειες· XVII. Προϊόντα τοῦ φυτικοῦ βασιλείου)· στὸ Β' Μέρος ἑπτὰ ἀκόμη κεφάλαια, πού ἀναφέρονται καὶ αὐτὰ στὴ Σμύρνη καὶ στὴν περιοχὴ τῆς (I. Προϊόντα τοῦ ζωικοῦ βασιλείου· II. Τα ορυκτά· III. Τα βιομηχανικὰ προϊόντα· IV. Εἰσαγωγές· V. Το γενικὸ ἐμπόριον· VI. Ναυτιλιακὴ κίνηση· VII. Τιμὴ ναύλου) καὶ δύο Παραρτήματα (I. Μελέτη γιὰ τὴς πλημμύρες τοῦ πο-